

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 września 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Piotr Prusinowski (przewodniczący)

SSN Dawid Miąsik

SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania M. G.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w Łodzi

o rentę rodzinną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym niejawnie w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 19 września 2023 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi
z dnia 30 lipca 2021 r., sygn. akt III AUa 286/21,

1. oddala skargę kasacyjną,

**2. zasądza od M. G. na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych
[...] Oddziału w Łodzi kwotę 240 (dwieście czterdzieści) zł tytułem
zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego, z ustawowymi
odsetkami z art. 98 § 1¹ k.p.c.**

az

UZASADNIENIE

M. G. złożyła odwołanie od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddział w Łodzi z dnia 13 grudnia 2019 r., dotyczącej odmowy przyznania jej renty rodzinnej po zmarłym mężu S. G. Sąd Okręgowy w Łodzi, wyrokiem z dnia 20 stycznia 2021 r., zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał skarżącej prawo do renty rodzinnej od 1 listopada 2019 r.

Wyrokiem z dnia 30 lipca 2021 r. Sąd Apelacyjny w Łodzi zmienił zaskarżony przez organ rentowy wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi i oddalił odwołanie M. G.

W sprawie ustalono, że mąż odwołującej się S. G. zmarł w dniu [...] 2014 r. S.G. podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników w okresach od 1 stycznia 1983 r. do 31 grudnia 1990 r. oraz od 1 stycznia 1991 r. do 22 marca 2014 r.

Organ rentowy ustalił, że udokumentowany okres ubezpieczenia S. G. wynosi: 12 lat i 11 dni okresów składkowych. W dziesięcioleciu przed zgonem, tj. od 22 marca 2004 r. do 21 marca 2014 r. zmarły nie udowodnił żadnego okresu składkowego i nieskładkowego.

Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Oddział w Łodzi przyznała odwołującej się prawo do renty rodzinnej po zmarłym mężu S. G., uwzględniając okres ubezpieczenia społecznego zmarłego w wymiarze 5 lat - od 22 marca 2009 r. do 22 marca 2014 r.

W dniu 20 listopada 2019 r. M. G. złożyła wniosek o przyznanie prawa do renty rodzinnej po zmarłym mężu S. G. .

Zaskarżoną w niniejszym postępowaniu decyzją Zakład Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddział w Łodzi odmówił M. G. prawa do renty rodzinnej po zmarłym mężu. Organ rentowy w uzasadnieniu wskazał, że nie została spełniona przesłanka 5 lat okresów składkowych i nieskładkowych w dziesięcioleciu na dzień przed zgonem; w tym okresie, tj. od 22 marca 2004 r. do 21 marca 2014 r. nie wystąpił żaden z tych okresów. Na podstawie dokumentów ustalono, że udowodnione zostało 12 lat i 11 dni okresów składkowych, a więc nie został spełniony warunek określony w art. 58 ust. 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. (jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 1251; dalej ustawa emerytalna).

Sąd Apelacyjny wskazał, że spór stron nie dotyczył ustalonego w toku postępowania stanu faktycznego, a jedynie wykładni przepisów ustawy emerytalnej.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego, nie było możliwe przyznanie skarżącej prawa do renty rodzinnej, albowiem jej zmarły mąż w ostatnim dziesięcioleciu przed śmiercią nie podlegał powszechnemu ubezpieczeniu społecznemu, a jedynie ubezpieczeniu społecznemu rolników. Ustawodawca zaś przewidział jedynie możliwość uzupełnienia wymaganych okresów składkowych i nieskładkowych ubezpieczeniem społecznym rolników. Nie można tej instytucji utożsamiać, w ocenie Sądu Apelacyjnego, z zastąpieniem okresów podlegania powszechnemu ubezpieczeniu społecznemu okresem podlegania ubezpieczeniu społecznemu rolników. Nie jest możliwe zastosowanie w sprawie art. 58 ust. 4 ustawy emerytalnej, ponieważ wyraźnie stanowi on obowiązek wykazania okresów składkowych, wymienionych w art. 6 ustawy, co wyłącza możliwość zastosowania art. 10.

Odwołująca się w skardze kasacyjnej od powyższego wyroku zarzuciła naruszenie prawa materialnego, tj.:

1. art. 57 ust. 2 ustawy emerytalnej, przez jego niezastosowanie i przez to ustalenie, że skarżąca miała wykazać, że zmarły S.G. dysponował 5 - letnim okresem ubezpieczenia, zamiast 25 - letnim;

2. art. 58 ust. 2 w związku z art. 58 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 57 ust. 1 pkt 2 i art. 10 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy emerytalnej, przez przyjęcie, że użyte w art. 10 ust. 2 tej ustawy sformułowanie „okresy wymienione w ust. 1 pkt 1 uwzględnia się także (...) w zakresie niezbędnym do uzupełnienia tego okresu” odnosi się oddzielnie do długości okresu składkowego i nieskładkowego (art. 57 ust. 1 pkt 2, art. 58 ust. 1 pkt 5 ustawy), jak częstości ubezpieczenia (art. 58 ust. 2 ustawy), mimo że art. 10 ust. 1 ustawy emerytalnej stanowi, że uwzględnione okresy wymienione w art. 10 ust. 1 pkt 1, traktować należy, z zastrzeżeniem art. 56, jak okresy składkowe, co wyklucza podwójne ich uwzględnianie;

3. art. 58 ust. 2 w związku z art. 58 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 10 ust. 1 pkt 1 i ust. 2 ustawy emerytalnej i przyjęcie, że użyte tam sformułowanie „okres składkowy i nieskładkowy” dotyczy wyłącznie okresów wymienionych w art. 6 i 7 tejże ustawy, z pominięciem regulacji art. 10, a tym samym dokonanie wykładni

zawężającej, mimo że przepisy art. 58 ust. 1 i 2, w przeciwieństwie do art. 58 ust. 4 takiego ograniczenia nie zawierają.

Skarżąca wniosła o:

1. uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przyznanie M. G. prawa do renty rodzinnej po jej zmarłym mężu S. G., poczynwszy od dnia 1 listopada 2019 r.,
2. zasądzenie od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddział w Łodzi na rzecz M. G. kosztów postępowania w postępowaniu odwoławczym oraz przed Sądem Najwyższym - kosztów zastępstwa procesowego według norm przewidzianych,
3. ewentualnie, w oparciu o art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Łodzi z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia w zakresie kosztów postępowania kasacyjnego.

Organ rentowy, w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniósł o oddalenie przyjęcia skargi kasacyjnej oraz zasądzenie kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W uzasadnieniu przytoczonych wyżej podstaw kasacyjnych skarżąca wywodzi, że art. 58 ust. 1 pkt 1- 5 ustawy emerytalnej nie wyczerpuje definicji „wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego”, zawartej w art. 57 ust. 1 pkt 2 tej ustawy. Dopełnieniem tej definicji jest także art. 57 ust. 2 oraz art. 58 ust. 4 ustawy emerytalnej. Do wymaganego okresu składkowego i nieskładkowego, ustalonego w art. 57 ust. 2 ustawy emerytalnej na 25 lat, należy dodać okresy wynikające z art. 10 ust. 1 pkt 1 tej ustawy, jeżeli staż okaże się niewystarczający do przyznania prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy. Po uwzględnieniu w niezbędnym zakresie okresu ubezpieczenia społecznego rolników, za które opłacono przewidziane w odrębnych przepisach składki (bo takim okresem legitymował się mąż skarżącej), okres ten staje się okresem składkowym.

Jak należy więc rozumieć, kluczowym argumentem uzasadniającym zarzuty skargi jest koncepcja, że spełnienie przesłanki z art. 57 ust. 2 ustawy emerytalnej powoduje, że okresy uwzględnione w zakresie tego przepisu jako okresy uzupełniające (art. 10 ust. 1 w związku z art. 10 ust. 2 ustawy emerytalnej) stają się okresami składkowymi także dla potrzeb stosowania art. 58 ust. 1 pkt 1- 4 i art. 58 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 58 ust. 2 ustawy emerytalnej. Inaczej rzecz ujmując, skarżąca przedstawia pogląd, że ustalenie stażu ubezpieczeniowego w rozumieniu art. 57 ust. 2 ustawy emerytalnej z uwzględnieniem okresów uzupełniających wyłącza warunek z art. 10 ust. 2 ustawy emerytalnej, tj. zastrzeżenie, że okresy wymienione w ust. 1 tego przepisu mogą być uwzględnione do prawa do renty tylko wtedy, gdy uzupełniają (do wymaganego stażu ubezpieczeniowego) posiadane okresy składkowe i nieskładkowe, gdy chodzi o pozostałe warunki stażowe prawa do renty. Jeszcze inaczej, w ocenie skarżącej, nie ma obowiązku dwukrotnego uzupełniania okresów powszechnego ubezpieczenia społecznego okresem podlegania ubezpieczeniu rolniczemu: raz do ogólnego stażu ubezpieczeniowego (25 lat), drugi raz do okresów składkowych i nieskładkowych przypadających w ostatnim 10-leciu przed zgłoszeniem wniosku o rentę lub przed dniem powstania niezdolności do pracy (5 lat). Wystarczy zatem uzupełnić je raz w ogólnym stażu ubezpieczeniowym, a wtedy te uzupełniające okresy (jako okresy składkowe) zyskują byt samodzielny, a nie „uzupełniający”.

Pogląd ten jest błędny. Przede wszystkim nie można wybiórczo i wbrew brzmieniu tego przepisu przyjmować, że istnieją przypadki, gdy okresy wymienione w art. 10 ust. 1 uwzględnia się przy ustalaniu prawa do renty bez warunku posiadania stażu ubezpieczeniowego z powszechnego ubezpieczenia społecznego, gdyż art. 10 ust. 2 tej ustawy emerytalnej przewiduje wyraźnie możliwość uzupełnienia stażu o takie okresy. Nie są one zatem uwzględniane samodzielnie, ale wyłącznie wtedy, gdy ubezpieczony legitymuje się jakimś okresem (okresami) powszechnego ubezpieczenia społecznego, zbyt krótkim niż wymagany. W konkluzji, odstępianie od konstrukcji uzupełniania okresów powszechnego ubezpieczenia społecznego (przez okresy wymienione w art. 10 ust. 1 ustawy emerytalnej) w stosunku do warunków stażowych prawa do renty wymienionych w art. 58 ust. 1 pkt 1-4 oraz w art. 58 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 58 ust. 2 ustawy emerytalnej musiałoby skutkować wnioskiem o niestosowaniu do nich art. 10 ust. 2 w związku z art. 10 ust. 1 ustawy emerytalnej w całości. Tym samym okresy ubezpieczenia rolniczego, prowadzenia gospodarstwa rolnego czy pracy w nim nie miałyby żadnego znaczenia z punktu widzenia przesłanek stażowych z wynikających z art. 58 ust. 1 pkt 1-4 oraz art. 58 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 58 ust. 2 ustawy emerytalnej. Tymczasem okresy te nie są prawnie irrelewantne przy ustalaniu prawa do renty, co jednoznacznie wynika z treści art. 10 ust. 2 w związku z art. 10 ust. 1 ustawy emerytalnej.

Przepis art. 10 ust. 1 *in principio* ustawy emerytalnej tworzy fikcję prawną o określonej treści, czyli normę nakazującą potraktowanie okresów ubezpieczenia

rolniczego, prowadzenia gospodarstwa rolnego czy pracy w nim jako okresów składkowych, chociaż nie mieszczą się one w definicji okresów składkowych wynikającej z art. 6 ustawy emerytalnej. Przy czym oczywiste jest, że fikcja to odnosi się do wszystkich przesłanek warunkujących prawo do renty związanych ze stażem ubezpieczeniowym. Kluczowe znaczenie w tym stanowisku ma konstatacja, że każda z tych przesłanek (stażowych) ma osobne znaczenie przy ustalaniu prawa do renty, gdyż wystarczy niespełnienie jednej, aby prawo nie powstało. Tymi przesłankami są: „ogólny” staż ubezpieczeniowy (art. 57 ust. 2 i art. 58 ust. 4 ustawy emerytalnej) dla ubezpieczonych całkowicie niezdolnych do pracy i „szczególny” staż ubezpieczeniowy dla pozostałych ubezpieczonych wymieniony w art. 58 ust. 1 pkt 1-4 oraz w art. 58 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 58 ust. 2 ustawy emerytalnej. „Ogólny” staż ubezpieczeniowy nie pochłania „szczególnego” stażu ubezpieczeniowego i nie zwalnia z warunku jego posiadania. Ten 25-letni staż ubezpieczeniowy (dla mężczyzn) znosi jedynie warunek powstania niezdolności do pracy w okresach wskazanych w art. 57 ust. 1 pkt 3 ustawy emerytalnej. Podsumowując, wspólnym mianownikiem tych przesłanek jest jedynie ich stażowy charakter, lecz różnią się one treścią normatywną oraz zakresem zastosowania - art. 57 ust. 2 i art. 58 ust. 4 mają charakter wyjątku od ogólnych zasad regulujących prawo do renty ze względu na całkowitą niezdolność do pracy. Ta wspólna cecha - stażowy charakter przesłanki warunkującej prawo do renty - pozwala na zastosowanie art. 10 ust. 2 związku z art. 10 ust. 1 ustawy emerytalnej, ale do każdej z osobna.

Zauważyć należy, że całość argumentacji skarżącej w istocie zmierza do wykreowania fikcji prawnej, że okresy już raz uznane w „ogólnym” stażu ubezpieczeniowym - dla potrzeb ustalania stażu „szczególnego” - stają się okresami składkowymi w rozumieniu art. 6 (mają być samodzielne), a nie okresami uzupełniającymi traktowanymi jako okresy składkowe z mocy art. 10 ust. 2 w związku z art. 10 ust. 1 ustawy emerytalnej. Tymczasem fikcja prawna to norma prawna (z której składa się dany przepis) nakazująca uznanie wystąpienia pewnego faktu prawnego, który w rzeczywistości nie ma miejsca. Nie jest ona zatem wynikiem wykładni (tu: przedstawionej przez skarżącą), lecz wynika z konkretnego przepisu prawa, a tego rodzaju normy brak w przepisach w ustawy emerytalnej.

Na koniec dodać należy, że zamierzeniem konstrukcji zastosowanej w art. 58 ust. 4 ustawy emerytalnej, w której odwołano się jedynie do okresów składkowych wymienionych w art. 6 tej ustawy, jest wyraźne zaznaczenie, że w omawianym w tym przepisie przypadku nie uwzględnia się (także) okresów uzupełniających (czyli nie stosuje się art. 10 ust. 2 w związku z art. 10 ust. 1 ustawy emerytalnej) (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 2016 r., I UK 136/15 (LEX nr 2021926) oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 2019 r., I UK 271/18, LEX nr 2684902). Natomiast w pozostałych przypadkach, wskazanych w art. 57 § 1 pkt 2, art. 57 ust. 2 i art. 58 ust. 1 pkt 1-4 oraz art. 58 ust. 1 pkt 5 w związku z art. 58 ust. 2,

ma zastosowanie art. 10 ust. 2 w związku z art. 10 ust. 1 ustawy emerytalnej i dlatego takiego zastrzeżenia brak.

Podsumowując, zastosowanie art. 10 ust. 2 w związku z art. 10 ust. 1 ustawy emerytalnej oznacza, że w każdej z osobna badanych przesłanek stażowych prawa do renty nie uwzględnia się okresów ubezpieczenia rolniczego, prowadzenia gospodarstwa rolnego czy pracy w nim, jeśli nie łączą się one z okresami powszechnego ubezpieczenia społecznego jako ich uzupełnienie.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oraz art. 108 § 1 i art. 98 § 1 k.p.c. w związku art. 398²¹ k.p.c. w związku z § 10 ust. 4 pkt 2 w związku z § 9 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 265 ze zm.), orzekł jak w sentencji.

[az]

[ał]